

İslâm Hukuku Açısından Kadınların Bayram Namazına Katılmaları

Selahattin YILMAZ¹

Öz

Bu çalışma kadınların bayram namazına gelmelerini ve bununla ilgili hususları ele almaktadır. Çalışmada öncelikle hadislerde meselenin nasıl geçtiği tespit edilmiş daha sonra fakihlerin konuyla ilgili değerlendirmeleri ortaya konarak İslam hukukunun delilleri açısından neticeye ulaşılmaya çalışılmıştır. Hadis kaynaklarında hiçbir namaz için kadınların cemaate gelmeleri emredilmediği halde Resûlullah (s.a.s.) tarafından genç-yaşlı farketmeksizin kadınların bayram namazına katılmalarının emredildiği ve kadınların da bayram namazına katıldıkları ifade edilmektedir. Ancak sahih olan bu rivayetlere rağmen fakihlerin kadınların bayram namazına gelmelerine sıcak bakmadıkları görülmektedir. Bu konu fakihler tarafından değerlendirilirken daha çok fitne meydana gelip gelmemesi üzerinden değerlendirilmiştir. Bu sebeple fakihler daha çok yaşlı kadınların bayram namazına gelebileceklerini, genç ve gösterişli kadınların ise fitneye sebep olabileceklerinden gelmelerinin mekruh olduğunu veya gelmemeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu araştırma kadınlar için genç-yaşlı farketmeksizin bayram namazına gelmelerinin meşru kılındığını, bunun onlar için de dinin şîârına ait müekked bir sünnet-ibadet olduğunu ve bu sebeple umumen terkedilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Kadınların erkekler gibi bayram namazına katılmaları önemli bir sünnetin ihyası, bayramın şîârının ve birlik beraberliğinin bir gereğidir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Bayram Namazı, Kadın, Cami, Fitne.

Yılmaz, Selahattin. "İslâm Hukuku Açısından Kadınların Bayram Namazına Katılmaları". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 8/1 (Mart 2024), 121-144. <https://doi.org/10.32711/tiad.1421689>.

Geliş Tarihi	18.01.2024
Kabul Tarihi	27.03.2024
Yayın Tarihi	31.03.2024
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr., İstanbul Müftü Yardımcısı, Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul, Türkiye, syilmaz_47@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4182-3241

Women's Participation in Salat Al Eid in Terms of Islamic Law

Selahattin YILMAZ¹

Abstract

This article discusses the participation of women in eid prayer and related issues to it. Primarily, the research aims to study hadiths, as a first sources, to determine how the problems mentioned in them and then it was tried to reach a conclusion in terms of the evidence of Islamic law by presenting the evaluations of the jurists on the subject. In hadith books we do not come across any discussion about invitation for women to participate in daily prayer congregations, whereas for eid prayer we see traditions informing us about the Prophet's orders women to attend the Eid prayer regardless of young or old, and women also participated in the Eid prayer. However, despite these authentic narrations, it is seen that the jurists do not look favorably on women's participation in the Eid prayer. When the jurists evaluated this issue, they focused more on whether fitnah would occur or not. For this reason, jurists have stated that mostly old women can attend the Eid prayer, while young and attractive women should not attend the Eid prayer on the grounds that they may cause strife. This research shows that regardless of young or old, women's participation in the Eid prayer is legitimate and it is a muakkadah sunnah-worship that should not be abandoned as a religious ritual. This study reveals that women's participation in Eid prayers is a necessity for the revival of an important worship, Eid ritual and unity, just like the participation of men.

Keywords: Islamic Law, Eid Prayer, Women, Mosque, Fitnah.

Yılmaz, Selahattin. "Women's Participation in Salat Al Eid in Terms of Islamic Law". Türkiye Journal of Theological Studies 8/1 (Mart 2024), 121-144. <https://doi.org/10.32711/tiad.1421689>.

Date of Submission	18.01.2024
Date of Acceptance	27.03.2024
Date of Publication	31.03.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Dr., Deputy Mufti of Istanbul, Presidency of Religious Affairs, Istanbul, Türkiye, syilmaz_47@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4182-3241

Giriş

Her toplumun güzel elbiselerini giyininip, süslenip, neşe ile bir araya geldikleri, eğlendikleri ve sevinçle kutladıkları özel günleri vardır. Allâhü Teâlâ Müslümanlara da sevinçle kutlamak üzere Kurban ve Ramazan bayramlarını ihsan etmiştir.¹ İslâm dininde bayramlar sadece eğlence ve sevinç günü olmayıp, aynı zamanda ibadetle başlayan, zikir ve tekbir günleridir.² Bayram Arapça'da "îd" "عيد" kelimesi ile ifade edilmekte olup "tekrar dönmek" manasına gelmektedir. Zira bayram her yıl ferah ve sevinçle geri dönmekte ve tekrarlanmaktadır.³

İslâm dininde bazı namazların cemaatle kılınması teşvik edilmiş, bazı namazların cemaat kılınması ise şart koşulmuştur. Beş vakit namaz, cuma namazı, teravih namazı, güneş tutulması namazı ve bayram namazları cemaatle eda edilen belli başlı ibadetlerdir.⁴

Fakihler genelde bayram namazının hükmü konusunda erkek ve kadınları birbirinden ayrı değerlendirmişlerdir. Hanefî mezhebine göre erkeklere bayram namazını kılmak vacip,⁵ Şâfiî ve Mâlikîler'e göre sünnet-i müekke,⁶ Şâfiîler'de bir görüşe ve Hanbelîler'e göre ise bayram namazı şeaîrden olup, farz-ı kifayedir.⁷ İbn Hazm'a (ö. 456/1064) göre bayram namazı sünnet,⁸ İbn Teymiyye'ye (ö. 728/1328) göre ise vaciptir.⁹

Fukaha erkekler hakkında bu namazın hükmünde ihtilaf ettikleri gibi, kadınların bayram namazına gelip gelmeyecekleri konusunda da ihtilaf etmişlerdir. İslâm dünyasına bakıldığında Türkiye dışındaki birçok ülkede kadınların bayram namazına gelmelerinin garipsenmediği; kadın, erkek, çocuk ve yaşlı olarak toplumun her kesimi tarafından bayram namazına katılım olduğu ve namazın büyük kalabalıklarla daha çok cami dışında meydanlarda kılındığı görülmektedir. Ülkemizde ise kadınların bayram namazlarına pek iştirak etmedikleri müşahede edilmektedir.

Hadis rivayetlerinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kadınlara bayram namazına katılmalarını

¹ Ahmed İbn Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (b.y.: Müessesetü'r-Risale, 2001), 21/225, 226; Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Beyrût: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Salât", 244; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî* (Kâhire: el-Mektebetü't-Ticâriyye el-Kübrâ, 1930), "İdeyn", 1; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye* (Kuveyt: Vizâretü'l-evkâf ve's-Şüni'l-İslâmiyye, 1404-1427), 27/240.

² Şah Velîyullâh Ahmed b. Abdîrrahîm b. Vecîhiddîn ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliga* (Lübnan: Dâru'l-Cil, 2005), 2/47, 28.

³ Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc* (Kâhire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, ts.), 1/563; Sargon Erdem, "Bayram", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/ 257; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1997), 2/1386; Muhammed ez-Zuhaylî, *el-Mu'temed fi'l-fikhi's-Şafîî* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2013), 1/549.

⁴ Mustafa Uzunpostalcı, "Cemaat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1993), 7/288.
⁵ Sünnet olduğu görüşünde nakledilmiştir. Şemsu'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mevsûât* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 2/37; Ebû Bekr Alâuddîn es-Semerkindî, *Tuhfetü'l-fukahâ'* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 1/165; Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1991), 1/85.

⁶ Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1980), 5/2, 3; Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 1/563.

⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudâme, *el-Mugni* (b.y.: Mektebetü'l-Kahire, 1968), 2/272; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/2, 3; eş-Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 1/563; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 27/240.

⁸ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, thk. Abdülgaffâr Süleyman el-Benderî (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988), 2/19, 3/304.

⁹ Ebû'l-Abbâs Takiyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ* (Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd li-Tîbâtî'l-Mushafî's-Şerîf, 1995), 23/161;24/179-183; a.mlf., *el-Fetâvâ'l-kübrâ* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987), 5/356.

emrettiği görülürken fikhî literatürde kadınların gerek bayram namazına gerekse diğer namazlar için mescitlere gelmelerinin fitne tehlikesi oluşturabileceği gerekçesi ile sıcak bakılmadığı görülmektedir.¹⁰

Bu konuda akademik olarak müstakil bir çalışma tesbit edilmemiştir.¹¹ Bu sebeple konunun araştırılması gerektiği fikri hasıl olmuştur. Araştırmada bayram namazı konusunda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kadınlara yönelik uygulama ve talimatları, fikhî mezheplerin ve bazı âlimlerin yaklaşımı ortaya konulacaktır. Ayrıca aralarındaki bağlantı sebebi ile bayram namazı dışında, kadınların cemaate gelmeleri ile ilgili görüşlere de değinilerek, günümüzün sosyo kültürel yapısı ve Müslüman kadının kimliğinin korunması bağlamında mesele değerlendirilecektir.

Bu çalışma kadınların genç-yaşlı fark etmeksizin erkekler gibi bayram namazına katılmalarının önemli bir sünnetin ihyası olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Cami adabına uymak kaydıyla kadınların bayram namazına iştirakleri faydalı olacak ve Müslüman kimliğine olumlu katkılar sağlayacaktır.

1. Hadis Kaynaklarında Kadınların Bayram Namazına Katılımı

İslâm hukukunda ibadetlerin teşrîf Kur'ân ve Sünnet'e dayanmaktadır. Kadınların bayram namazına katılmaları ile ilgili Kitâp'ta herhangi bir bilgi bulunmamakta, bu mesele hadislerde geçmektedir. Hadis kaynaklarında kadınların bayrama namazına gelmeleri ile ilgili çeşitli hususlar zikredilmektedir. Bu hususlar üç kısımda ele alınabilir.

1.1. Kadınların Bayram Namazına Katılmalarının İstenmesi ve Katılımları

Hadis kitaplarının bayram namazı bölümünde, hassaten "Aybaşı Halindeki Kadınların ve Aybaşı Halinde Olmayan Kadınların Bayram Namazına Çıkmaları"¹² ve "Genç kızların ve Kadınların Namazgâha Çıkmaları"¹³ bablarında kadınların bayram namazına gelmeleri ile ilgili birçok hadis rivayet edilmiştir. Özellikle de Sahabeden olan Ümmü Atiyye'den (r. anhâ) (ö. 70/689) bu konuda birçok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerde şöyle denmektedir: "Hz. Peygamber (s.a.s.) Ramazan ve Kurban Bayram'ında¹⁴ kadınların, genç ve bakire kızların ve aybaşı halindeki kadınların bayram için namazgâha çıkmalarını emretti. Biz de genç kızları, evlerindeki bekar kızları ve aybaşı halindeki kadınları dahi namazgâha çıkarırdık. Aybaşı halindeki kadınlar da gelir, cemaatin

¹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/22; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/8, 9. Fitne kelimesinin klasik fıkihta Serahsî özelinde kullanıldığı anlamlar için bk. Aydın Taş, "Klasik Fıkıh Doktrininde Fitne Kavramının Kullanımı ve Ahkâma Etkisi: Serahsî Örneği", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2015), 1-33.

¹¹ Ancak bu konuya değinen çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar, Tevhit Bakan'ın "Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namazı", Abdullah Tırabzon'un "Kadınların Cemaatle Kılınan Namazlara İştiraki Ve Namazlarının Edası" adlı makaleleri; Hüseyin İzgi'nin, "İslamda Kadının Sosyal ve Hukuki Statüsü ile Kadınların Cemaatle Kılınan Namazlara Katılımı Konusundaki Şaz Görüşlerin Değerlendirilmesi" (Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-VI) adlı tebliği ve Kudret Koçyığıt'ın "Rivayetler Bağlamında Kadının Camideki Konumu" ile Mehmet Kumaş'ın "Cemaatle Namaz ve Kur'ân'da Cemaatle Namaz Kılmaya İşaret Eden Ayetlerin Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans çalışmalarıdır.

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1993), "İdeyn", 15; Ebû'l-Huseyn İbn Haccâc İbn Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim* (Beyrût: Daru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, ts.), "İdeyn", 10; Ebû Dâvûd, "Salât", 246; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân ed-Dârimî, *es-Sünen* (b.y.: Dâru'l-Mugni, 2000), "İdeyn", 7; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Mısır: Şeriketu Mektebe ve Matbea Mustafâ el-Bâbî, 1975), "İdeyn", 7; Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebir* (Kâhire: Merkez Hicr li'l-Buhûs, 2011), 6/594.

¹³ Nesâî, "İdeyn", 3.

¹⁴ Müslim, "İdeyn", 12; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen* (b.y.: Dâru'r-Risâle el-Âlemiyye, 2009), "İkâmetü's-Salât", 165.

arkasında bir yerde durur, ancak namaza iştirak etmezlerdi.¹⁵ Onlar cemaatle beraber tekbir alırlar, hayra ve Müslümanların dualarına katılırlar, bayram gününün bereketini ve paklığını (günahlardan temizlenmeyi) umarlardı.”¹⁶

Ümmü Atıyye (r.anhâ), Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kadınların bayram namazına gelmelerini emretmesi üzerine: “*Ey Allah’ın Resulü! Namazgâha gelmek için birimiz cilbab (dış elbise) bulmazsa ne yapmalı?’ diye sormuş. Cevaben Resûlullah (s.a.s.): “Bir kardeşil/arkadaşı kendi cilbablarından birini ona versin.”, diğer bir rivayette “Bir kardeşinden dış elbise ödünç alsın.” buyurmuştur.*”¹⁷ Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) kadınların bayram namazı için mescide/namazgâha gelmelerini emretmekte ve dış elbisesi olmayan kadınları da bu namazdan muaf tutmamaktadır.

Ümmü Atıyye’den (r. anhâ) gelen diğer bir rivayet şöyledir: “*Resûlullah (s.a.s.) Medine’ye gelince,*¹⁸ *Ensar kadınlarını bir evde toplayıp Ömer b. el-Hattâb’ı onlara gönderdi. Ömer (r.a.) kapının yanında durup bize selâm verdi. Biz de selâmına cevap verdik. Ömer (r.a.): “Ben size Resûlullah’ın elçisiyim.” dedi. Ve bize evlenme çağına gelen genç kızlar ve hayızlılarla birlikte iki bayrama gitmemizi emretti. Cuma namazının ise bize farz olmadığını belirtti ve cenazelerin peşinden gitmemizi de yasakladı.*”¹⁹ demiştir.

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Ebû Ya’lâ (ö. 307/919) ve Beyhakî (ö. 458/1066) de Hz. Peygamber’in “*Baliğ olan her kadının bayram namazına gelmesi vâciptir/gerekir.*”²⁰ sözünü nakletmektedir. İbn Abbas ve Cabir b. Abdullah (ö. 78/697) Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bayram günlerinde kızlarını ve eşlerini (namazgâha) gönderdiğini,²¹ Hz. Âişe de genç kızların Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde evlerinden çıkıp bayrama geldiğini söylemektedir.²² Hz. Âişe’den gelen diğer bir rivayette “*Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ‘Kadınlar bayram namazına katılırlar mı?’ diye soruldu. O da ‘Elbette, katılırlar.’ diye cevap verdi. ‘Ya genç kızlar, onlar da katılır mı?’ diye sorulunca, Hz. Peygamber (s.a.s.): ‘Evet, (dışarı çıkmak için) eğer giyecek bir elbise bulamıyorsa, bir arkadaşının elbisesini giyerek (katılsın).’ buyurdu.*”²³ Bu rivayetler Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sözlü sünneti ve filinin aynı konuda birbirini teyid ettiğini göstermektedir.

Cabir b. Abdullah ve İbn Abbas’tan yapılan rivayetlerde ise kadınların bayram namazına geldikleri, Resûlullah (s.a.s.) bayram hutbesini verip hutbeden aşağı inince, kadınlar tarafına geldiği, onlara da vaaz ve nasihatte bulunduğu anlatılmaktadır.²⁴

İbn Abbas gerek yaşlı gerekse yaşlı olmayan diğer kadınların Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında bayram namazına katıldıklarını ifade

¹⁵ Buhârî, “İdeyn”, 15, 20, 21.

¹⁶ Buhârî, “İdeyn”, 12, 15, 20, 21; Müslim, “İdeyn”, 10, 11, 12; Ebû Dâvûd, “Salât”, 246; Dârimî, “İdeyn”, 7; İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 165; Tirmizî, “İdeyn”, 7; Nesâî, “İdeyn”, 3, 4; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kebir*, 6/594-597.

¹⁷ Buhârî, “İdeyn”, 20; Müslim, “İdeyn”, 12; Dârimî, “İdeyn”, 7; Ebû Dâvûd, “Salât”, 246; İbn Mâce, “İkâmetü’-Salât”, 165; Tirmizî, “İdeyn” 7.

¹⁸ Bundan murad Mekke’nin fethinden sonra tekrar Medine’ye gelişidir. Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî bi şerhi Sahîhi’l-Buhârî* (Beyrut: Dâru’l-Marife, 1379), 2/470.

¹⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 246; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kebir*, 6/260. İbn Ömer’den benzeri bir rivayet gelmiştir. Bk. Nureddin el-Heysemî, *Mecmau’z-zevâid ve menbau’l-fevâid* (Kâhire: Mektebetü’l-Küdsî, 1994), 2/200.

²⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, 44/563; Ebû Ya’lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî, *Müsned Ebi Ya’lâ el-Mevsilî* (Kahire: Dâru’l-Hadis, 2013), 9/538; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kebir*, 6/597; el-Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, 2/200.

²¹ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu’l-Musannef* (Beyrut: Dâru’t-Tâc, 1989), 2/3; İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 165; Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, 2/200.

²² İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu’l-Musannef*, 2/3; Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, 2/200.

²³ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, 2/200.

²⁴ Buhârî, “İdeyn”, 7,19; Müslim, “İdeyn”, 1, 2, 3; Ebû Dâvûd, “Salât”, 247.

etmektedir.²⁵ Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'den baliğ kadınların bayram namazına gelmesi gerektiği; İbn Ömer'den (ö. 73/693) kadınların mecbur kalmadıkça dışarı çıkamayacakları ancak Ramazan ve Kurban bayramı namazlarına katılabilecekleri, İbn Ömer, Alkame (ö. 62/682) ve Esved'in (ö. 75/694) hanımlarını bayram namazına getirdikleri rivayet edilmiştir.²⁶

Hadis kaynakları incelendiğinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kadınlara bayram namazına gelmelerini emrederken, diğer namazlarla ilgili bir emri olmadığı görülmektedir.²⁷ Kadınların bayram namazına gelmeleri ile ilgili bu hadisler; genç-ihtiyar, evli-bekâr, gösterişli-gösterişsiz, hayızlı veya temiz farkı gözetmeksizin bütün kadınların bayram namazına katılmalarının dinin şîârına ait bir sünnet olduğunu göstermektedir.²⁸ Bu sayede, namaz kılsın kılmasın tüm Müslüman kadınlar, hayra ve o günün sevincine şahitlik edecekler, tekbir ve duaya katılarak müstefid olacaklardır.

1.2. Kadınların Bayram Namazı İçin Musallâya Gelmeleri

Musallâ/namazgâh, bir belde halkının bayram, istiskâ/yağmur ve cenaze namazlarını bir arada kıldıkları belirli açık alanlardır.²⁹ Hadis rivayetlerinde bu açık alana "cebbane" de "جبانة" denilmektedir.³⁰ Musallâlar üstü açık ve geniş olan alanlardır ki kadın-erkek, genç-yaşlı ve çocuk olmak üzere toplumun bütün kesimlerinin bayram namazına katılmalarına imkân sağlanmasına yönelik bir uygulamadır. Bayram namazının namazgahda kılınma hikmeti bayram namazına gelenlerin sayısının çok olması, mescidde herkese yetecek yer olmaması ve kadınların erkeklerle itişip kakışmasına, izdihamı sebebiyet vermeden erkeklerden ayrı olarak onlara ait ayrı bir yer imkanını sağlamasıdır.³¹ Bu sayede bayram kalabalıkla ve büyük bir coşkuyla kutlanabilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bayram namazlarını musallâda kıldırırdı.³² Kadınlar da bayram namazı için musallâya gelirlerdi. Ebû Said El-Hudrî (r.a.) "*Rasulullah (s.a.s.), Ramazan ve Kurban bayramlarında musallâya çıkardı ve ilk yaptığı şey namazı kıldırarak olurdu.*"³³, Ali (r.a.) de "*Bayramlarda (namaz için) sahraya çıkmak, sünnettendir.*"³⁴ demektedir. Havanın müsait olmadığı yağmurlu günlerde ise Hz. Peygamber (s.a.s.) bayram namazını mescidde kıldırırdı.³⁵

Hadis kitaplarında "Bayram Namazı" bahsinde ve "Kadınların Bayram Namazı İçin

²⁵ Abdullah Kahraman, "Klasik Fıkıh Literatüründe Kadının Cemaatle İbadeti Konusun'daki Yaklaşımlarda Fitne Söyleminin Rolü -Eleştirel Bir Bakış-", *Marife Bilimsel Birikim 2*, (Güz 2004), 69.

²⁶ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef*, 2/3.

²⁷ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafid İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2000), 1/299.

²⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/470; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr* (Mansûra: Mektebetü'l-İmân, 1999), 3/362; Selahattin Yılmaz, *Teslimiyetin ve Sevincin İfadesi Kurban ve Bayram* (İzmir: Işık Yayınları, 2014), 104.

²⁹ Nebi Bozkurt, "Namazgâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/357; Abdulcelil Ünalın, "Musallâ", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, ed. Duran Kömürçü (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000), 5/354.

³⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebir*, 6/569.

³¹ bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 2/41; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/4; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr* (b.y.:Dâru'l-Fikr, ts.), 1/399; Yılmaz, *Kurban ve Bayram*, 99.

³² Buhârî, "İdeyn", 6; Ebû Dâvûd, "Salât", 254.

³³ Buhârî, "İdeyn", 6; Müslim, "İdeyn", 9.

³⁴ Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1995), 2/224; Muhammed b. Muhammed b. Süleyman er-Rûdânî, *Büyük Hadis Külliyyatı Cem'u'l-Fevaid* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 1/300.

³⁵ Ebû Davûd, "Salât", 256; İbn Mâce, *es-Sünen*, "İkametu's-Salat", 67.

Musallâya Gelmeleri” babında³⁶ kadınların bayram namazı için musallâya geldikleri ile ilgili hadisler zikredilmektedir. Örneğin Ümmü Atıyye (r.anhâ) “Biz kadımlar, genciyle – bekariyle - evlisiyle (namazgâha) gitmekle emrolunduk. Ancak adetli olanlar namaz kılmayıp cemaatin arkasında dururlardı.”³⁷ demektedir. İbn Abbâs (r.a.) da Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bayram günlerinde kızlarını ve eşlerini (namazgâha) gönderdiğini ifade etmektedir.³⁸

Hadislerde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) musallâyı namaz öncesi temizlettiği ve kadın erkek herkesin gelmesini emrettiği görülmektedir: “Bir bayram günü Hz. Peygamber (s.a.s.) ‘Ensar’ın büyüğünü çağırın, gelsin.’ buyurdu. Ubey b. Ka’b’ı (r.a.) çağırdılar. Hz. Peygamber (s.a.s.): ‘Ubey! Hemen namazgaha gidip orayı temizlet. İnsanlara da namazgaha çıkmalarını emret.’ buyurdu. Ubey kapıya varınca dönüp ‘Ya Resûlellah! Kadınlar da gelecekle mi?’ diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.): ‘Ergenlik çağına gelmiş genç kızlar, aybaşı halindeki kadınlar da diğer insanlarla birlikte icabet etsinler.’ dedi.”³⁹

Hadis rivayetleri incelendiğinde, bayram namazı için musallâya kadın-erkek, çocuk-geç-yaşlı fark etmeksizin toplumun bütün kesimlerinin geldiği, bayram namazı eda edilerek bayramın kutlandığı görülmektedir.⁴⁰

1.3. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Bayram Hutbesi ve Kadınlar

Cuma ve bayram günlerinde hatibin minberden müminlere seslenmesinin ayrı bir önemi vardır. Öğüt, vaaz ve tavsiyelerin güzel ve çarpıcı şekilde sunumu, insanların maneviyatı üzerinde ciddi olumlu bir tesire sahiptir. Bu yöntemin dindarlığın oluşumunda, toplumun eğitiminde, insanların güzel ahlaka ve doğruya yönlendirilmesinde, merhamet ve şefkatin yayılmasında etkili olduğu bilinmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bayram namazını kıldırdıktan sonra cemaat kendi saflarında otururken ayağa kalkar, müminlere dönüp hitap eder,⁴¹ vaaz ve nasihatte bulunur, günün anlam ve önemine göre konuşurdu. Eğer bir tarafa askeri birlik göndermek gerekiyorsa veya bir şeyin yapılmasını istiyorsa, onu kendilerine emrederdi.⁴² Cemaatle kılınan namazlarda erkekler önde olup, kadınlar erkek saflarının arkasında namaza durmaktaydılar. Hz. Peygamber (s.a.s.) bayram günü cemaatin ön tarafında hutbe verdikten sonra cemaatin kalabalığı sebebi ile arkada bulunan kadınların işitmemiş olma durumunu göz önüne alarak, kadınlar tarafına gelerek onlara da hutbe vermiştir.⁴³ Konu ile ilgili rivayetler genelde hadis kitaplarının “Bayram Namazı” bölümünde, özelde ise “Bayram Günü İmanın Kadınlara Vaaz/Öğüt Vermesi Babı”nda⁴⁴ geçmektedir. Bu konu ile ilgili bazı rivayetler şöyledir.

Cabir b. Abdullah’tan gelen rivayetlerde şöyle denilmektedir: Hz. Peygamber (s.a.s.), Ramazan Bayramı’nda hutbeden önce namaza başladı. Namaz için ne ezan okundu ne de kamet getirildi. Namazın ardından Hz. Peygamber (s.a.s.) ayağa kalkarak insanlara hutbeyi okudu. İnsanlara Allah’tan korkmalarını emretti. Allah’a ve kendisine itaatte

³⁶ Müslim ve Buhârî bâb başlığı olarak bu tabiri kullanmıştır. Buhârî, “İdeyn”, 15; Müslim, “İdeyn”, 10.

³⁷ bk. Müslim, “İdeyn”, 10, 11, 12; Buhârî, “İdeyn”, 12, 20, 21; Ebû Davud, “Salât”, 246; Nesai, “İdeyn”, 3; Dârimî, “İdeyn”, 7; İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 165.

³⁸ İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 165; İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef*, 2/3; Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, 2/200.

³⁹ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, 2/200.

⁴⁰ Buhârî, “İdeyn”, 12, 15, 18, 19, 20, 21, 25; Nesai, “İdeyn”, 2; Dârimî, “İdeyn”, 7.

⁴¹ Buhârî, “İdeyn”, 6, 17; Müslim, “İdeyn”, 9; Nesai, “İdeyn”, 20.

⁴² Buhârî, “İdeyn”, 6; Müslim, “İdeyn”, 9.

⁴³ Buhârî, “İdeyn”, 18.

⁴⁴ Buhârî, “İdeyn”, 19; Nesai, “İdeyn”, 28.

bulunmaya teşvik etti. İnsanlara vaaz edip bazı hatırlatmalarda bulundu. Hutbeyi bitirince, hanımların tarafına geldi. Onlara da vaaz etti, nasihat ve hatırlatmalarda bulundu. Kadınlara “Sadaka verin!” dedi. Kendisi Bilal’in eline dayanmış, Bilal ise elbisesini yere yaymıştı. Bunun üzerine kadınlar ziynetlerini vermeye başladılar. Bilal’in serdiği yaygının içine kadınlar küpe ve yüzüklerini peşpeşe atıyorlardı. (Hadisi rivayet eden İbn Cüreyc), ben Atâ b. Ebî Rebah’a (ö. 114/732): “Kadınların bu verdikleri, Ramazan Bayramı’na ait fitır sadakası mıydı?” diye sordum. “Hayır değildi. Bu onların o zaman için verdikleri bir sadaka idi.” cevabını verdi. Tekrar Atâ’ya “İmamın hutbeyi bitirince kadınlar tarafına gidip, onlara vaaz ve nasihatte bulunması imamın bir görevi midir?” diye sordum. Atâ: “Evet, bu onlar üzerinde bir görevdir. Bunu yapmamakla bilmem ki ellerine ne geçer?” cevâbını verdi.⁴⁵ Rivayetin sonunda tâbiînin büyük imamlarından Atâ b. Ebî Rebâh’ın imamın kadınların olduğu kısma giderek onlara özel konuşmasının biz vazifesi olduğunu vurgulaması son derece mühimdir.⁴⁶

İbn Abbas’tan gelen rivayetlerde ise şöyle denmektedir: Ramazan bayramlarında Hz. Peygamber (s.a.s.), Ebu Bekir, Ömer ve Osman ile beraber hazır bulundum. Hepsı bayram namazını hutbeden önce kılar, sonra hutbe okurlardı. Peygamber (s.a.s.), kadınların hutbeyi işitmediğini görünce mübarek elleri ile cemaatin yerinde kalmasını işaret ederek, bulunduğu yerden indi. Erkeklerin saflarını yararak kadınların yanına geldi. Bilal de beraberinde idi. Kadınlara nasihat ve hatırlatmalarda bulundu. Resûlullah (s.a.s.) şu ayeti okudu: “Ey Peygamber! Mü’min kadınlar, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu kocalarına yapıştırma iftirasında bulunmamak, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlerini kabul et ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁴⁷ âyetini okudu. Ardından kadınlara: “Siz, bu âyette zikredilen şartlar üzere misiniz?” diye sordu. İçlerinden tek bir kadın; “Evet”, dedi. Ondand başkası cevap vermedi. Resûlullah (s.a.s.) “O halde sadaka verin!” buyurdu. Bunun üzerine Bilal elbisesini yere yayararak: “Haydi gelin! Annem babam size feda olsun” dedi. Kadınlar da halkalarını, küpe ve yüzüklerini Bilal’in elbisesi içine atmaya başladılar. Resûlullah (s.a.s.) toplanan zinetleri Müslümanların fakirlerine paylaştırdı.⁴⁸

Ebü Said el-Hudrî de (ö. 74/693-94) Resûlullah’ın (s.a.s.) Kurban ve Ramazan Bayramı günlerinde hutbe esnasında: “Sadaka verin, sadaka verin, sadaka verin!” buyurduğunu, en çok sadaka verenlerin kadınlar olduğunu söylemektedir.⁴⁹

Ümmü Atıyye hayız gören kadınların namazgâhtan ayrı bir yerde durup, Müslümanlara ve dualarına katıldıklarını ifade etmektedir. Bu rivayet, kadınlar dahil olmak üzere hutbenin herkes tarafından dinlenilmesini teşvik etmektedir.⁵⁰ İbn Hacer bu hadislerden

⁴⁵ bk. Buhârî, “İdeyn”, 7,19; Müslim, “İdeyn”, 3, 4, 9; Ebû Dâvûd, “Salât”, 247; Dârimî, “İdeyn”, 8; Nesâî, “İdeyn”, 19.

⁴⁶ İmam Nevevî Atâ’nın “Bu onlar üzerine bir görevdir.” sözünü istihbaba hamletmektedir. İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 2/467.

⁴⁷ el-Mümtehine 60/12.

⁴⁸ Buhârî, “İdeyn”, 19; Müslim, “İdeyn”, 1, 2; Ebû Dâvûd, “Salât”, 247; İbn Mâce, *İkâmetü’s-Salât*, 155; Dârimî, “İdeyn”, 2.

⁴⁹ Müslim, “İdeyn”, 9; İbn Mâce, *İkâmetü’s-Salât*, 158; Nesâî, “İdeyn”, 20, 23. bk. Cuma Karan, *Abdullah b. Mesud* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020), 45-46.

⁵⁰ Nureddin İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, çev. Ahmet Efe, *Nureddin Yıldız* (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2011), 2/139.

yola çıkararak kadınları bilgilendirmenin, hayra teşvik etmenin ve onlara görevlerini hatırlatmanın müstehap olduğunu ifade etmektedir.⁵¹

2. Kadınların Bayram Namazına Gelmelerinin Hükmü

Kadınların bayram namazına gelmelerini ihtiva eden çeşitli hadis rivayetlerine rağmen fakihler onların bayram namazına iştirakleri hususunda ihtilaf etmişlerdir. Fakihlerin bu konudaki görüşlerini dört kısımda toplanabilir.

2.1. Vacip Olduğu

Kadınların bayram namazına gelmeleri vâciptir. Bu görüşe göre Ümmü Atıyye'den rivayet edilen "... bayram namazına çıkmamız emredildi." ifadesi ve Hz. Peygamber'in "Baliğ olan her kadının bayram namazına gelmesi vâciptir/gerekir."⁵² ifadesi, kadınların bayram namazına gelmelerinin vâcip olduğuna delalet etmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanım ve kızlarını bayram namazına götürmesi de bu görüşü teyit etmektedir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali bu görüşte olup, onlardan "Baliğ olan her kadının bayram namazına gelmesi gerekir."⁵³ görüşü nakledilmiş ve bu görüş İbn Ömer'e de nisbet edilmiştir.⁵⁴ Kadının güzel olup olmaması farketmeksizin hepsi için bu hüküm geçerlidir.⁵⁵ Kadınlara bayram namazı vâcip olduğundan erkeklere evla olarak vaciptir.⁵⁶ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) genel olarak insanların musallâya çıkmasını emretmiştir ki⁵⁷ bu emir umumi olup erkek ve kadınları kapsamaktadır. İbn Teymiyye,⁵⁸ Şevkânî (ö. 1250/1834),⁵⁹ Muhammed Sıddîk Hasen Hân (ö. 1307/1890)⁶⁰, Muhammed Nâsiruddîn Elbânî⁶¹ ve Hüseyin b. Avde el-Avâyişe bu görüştedir.⁶²

Abdulaziz Bayındır'a göre bayram namazı hem erkeklere hem de kadınlara farzdır (vaciptir). Onun tespiti şu şekildedir: Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "Rabbin için namaz kıl kurban kes"⁶³, "Şüphesiz benim namazım ibadetlerim/kurbanım... Allah içindir."⁶⁴ "Allah'ı tekbir ile büyükeyesiniz..."⁶⁵ ayetleri bayram günü Allah'ın tekbirlerle yüceltilmesini, namaz kılınmasını istemektedir. Bu emir sadece erkekleri değil bayanları da kapsamaktadır.⁶⁶

⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/468.

⁵² İbn Hanbel, *Müsned*, 44/563; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 9/538.

⁵³ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef*, 2/3.

⁵⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/470; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 3/362; Zafer Ahmet et-Tehanevi - Osman Eşref Ali et-Tehanevi, *Hadislerle Hanefî fihri*, çev. İbrahim Tüfekçi (İstanbul: Misvak Yayınları, 2007), 6/10. San'ânî Hz. Ömer'e isnad ederken, diğer müellifler İbn Ömer'e isnad etmektedir. Muhammed b. İsmâil el-Emîr es-San'ânî, *Sübü'lî's-selâm şerhu Bulûğî'l-merâm* (Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1998), 2/138.

⁵⁵ San'ânî, *Sübü'lî's-Selâm*, 2/138.

⁵⁶ Hüseyin b. Avde el-Avâyişe, *el-Mevsûatü'l-fikhiyyetu'l-müeyyessere fi fihri'l-kitâb ve's-sünneti'l-mutahhara* (Amman: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1429/2008), 2/400, 401.

⁵⁷ İbn Mâce, "Sıyâm", 6.

⁵⁸ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 24/180-183; Tevhit Bakan, "Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namaza", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2008), 62.

⁵⁹ Şevkânî, Muhammed b. Ali, *es-Seylü'l-cerrâr* (b.y.: Dâru İbn Hazm, ts.), 192.

⁶⁰ Ebû't-Tayyib Muhammed Sıddîk Hân b. Hasen b. Ali el-Kannevci, *er-Ravdatü'n-nediyye şerhu ed-Düreri'l-behiyye* (b.y.: Dâru'l-Marife, ts.), 1/142.

⁶¹ Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Temâmü'l-minne fi't-ta'liki alâ Fikhu's-sünne* (b.y.: Dâru'r-Râye, ts.), 344.

⁶² Avâyişe, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 2/399, 400.

⁶³ el-Kevser 108/2.

⁶⁴ el-En'âm 6/162.

⁶⁵ el- Hac 22/37.

⁶⁶ Fetva. Net, "Bayram namazı kadınlara farz mıdır?" (Erişim 20.09.2022).

2.2. Sünnet Olduğu

Genç yaşlı fark etmeksizin kadınların bayram namazına gelmeleri sünnettir. Hz. Peygamber'in bu konudaki emri vücut değil, nedb ifade etmektedir. Hadisteki "emretti" ifadesi "Kadınların bayram namazına gelmeleri iyi olur." anlamındadır. Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri ile bir kısım Şâfiîler'e göre kadınların bayram namazı kılmaları meşru olup, erkeklerle birlikte cemaate katılmaları müstehab görülmüştür.⁶⁷ Özellikle Hanbelîler'den İbn Hamid, Şâfiîler'den Cürçânî, Malikîler'den İbn Hubeyb bu görüştedir.⁶⁸ Muasır alimlerden Seyyid Sâbık bu görüşü tercih etmiştir.⁶⁹

İbn Hazm'a göre bayram namazı sünnet olup, bekar, aybaşı halindeki ve temiz haldeki kadınların bayram namazına geleceğini, temiz halde olanların bayram namazını kılacaklarını aybaşı halinde olanların ise kılmayacaklarını söylemektedir.⁷⁰ Ona göre kadınların bayram namazına katılımı ile ilgili rivayetler mütevatir olup, bunun aksine olan görüşlere itibar edilmeyecektir. Bu konuda muhalifler için tek rivayetin İbn Ömer'den geldiğini, ancak ondan bunun aksine rivayetlerin de geldiğini söylemektedir.⁷¹ Görüldüğü üzere İbn Hazm nassların zahirine göre hüküm verdiği halde ve kadınların bayram namazına katılımı ve bu konuda Hz. Peygamber'in emri ile ilgili rivayetlerin mütevatir olduğunu söylemesine rağmen, bu namazın kadınlara farz olduğunu söylememektedir.

Din İşleri Yüksek Kurulu'na göre kadınlar bayram namazı ile yükümlü değildirler. Bununla beraber Hz. Peygamber (s.a.s.) kadınları bayram namazına katılmaya teşvik etmiş olup, istemeleri halinde katılabileceklerdir.⁷² DİB'in düzenlediği "Güncel İstişare Toplantısı" sonuç bildirgesinde "Kadınlar, beş vakit farz namaza, bayram, cuma ve cenaze namazlarında cemaate katılım sağlayabilirler. Rasûlullah (s.a.s.) dönemindeki uygulama göz önünde bulundurularak, Cuma ve Bayram namazlarının bayan ve çocuklar için özendirilmesi gerekir." denmektedir.⁷³

Hayrettin Karaman, bayram namazına erkekler gibi kadın ve çocukların da gidebileceklerini ifade ederek, fitne endişesi hakkında şunu beyan etmektedir. "Bize göre bu fitne gerekçesi, şartlara bağlı ve değerlendirilmesi izafi (göreceli) bir gerektir; iyi niyetli, edepli ve hayalî İslâm kadınlarının bugün camilere gitmesinde, cemaatle namazlara katılmalarında, yer müsait olduğu takdirde cuma ve bayram namazlarını erkek saflarının arkalığında saf tutarak kılmalarında önemli faydalar vardır."⁷⁴

⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 2/278; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed er-Ruaynî el-Hattâb, *Mevahibu'l-Celîl Fi Şerhi Muhtasar Halil* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1992), 2/197; Mansûr b. Yunus el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-Kimâ'an Metni'l-İknâ'* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402), 2/52; Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî*, 1/400-401; İbrâhîm Beycûrî, *Hâşiyetu eş-Şeyh İbrâhîm el-Beycûrî ala şerhi'l-Allâme İbni'l-Kâsım el-Gazzî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 2010), 1/430; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/563; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 27/241; Abdülkerîm Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, çev. Heyet (İstanbul: Asalet Yayınları, 2019), 1/441; İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 2/139; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 2/1388.

⁶⁸ bk. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/470; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 3/362; Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fikhi*, 6/10; Ahmed b. Abdullâh b. Muhammed el-Umerî, *el-İhkâm fî mâ yehtelifu fihî er-ricâl ve'n-nisâ'* (Kahire: Dâru İbn Affan, 1999/1420), 2/164,165.

⁶⁹ Seyyid Sâbık, *Fikhu's-Sünne* (Kahire Dâru'l-Feth, 1999), 1/377.

⁷⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 3/301, 304.

⁷¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 3/303.

⁷² Diyanet İşleri Başkanlığı, *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar* (İzmir: DİB Yayınları, 2018), 192.

⁷³ Mehmet Bulut (ed.), *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-1* (İstanbul: DİB Yayınları, 2002), 785.

⁷⁴ Hayrettinkaraman.net, "Cemaatte Kadınlar" (Erişim 29 Aralık 2023).

2.3. Genç Kızlara Mekruh, Yaşlılara Meşrû Olduğu

Genç kızlar ile yaşlı kadınlar arasında fark vardır. Yaşlı kadınlar bayram namazına gelebilirler. Genç ve gösterişli kızlar ise fitneye sebep olmamaları için bayram namazına gelmezler, gelmeleri mekruhtur. Hanefiler ve Şâfiîler ile bir kısım Mâlikîler bu görüştedir.⁷⁵ Hanbelîlerin de bu görüşte olduğu nakledilmektedir.⁷⁶ Bu konuda her bir mezheb kendi içinde bir bütün olarak aynı yaklaşımı sergilememektedir. Yapılan bazı nakiller de yerinde olmayabilmektedir. Bu sebeple fikhî mezheplerin konu ile ilgili yaklaşımları kısmen detaylandırılacaktır.

Hanefilere göre bayram namazı kadın, çocuk, hasta ve yolculara vâcib değildir. Kadınların cuma, bayram ve diğer namazlar için camiye gelmeyi, vakit namazlarını evlerinde kılmaları gerekli olup, camiye gelme konusunda yaşlı kadınlara ruhsat tanınmıştır. Genç kadınların bayram namazına gelmeleri fitne gerekçesi ile mekruh görülmüştür.⁷⁷ İmam Muhammed “Yaşlı kadınlar hariç, kadınların bayram namazına katılmalarını hoş karşılamıyoruz. Ebu Hanife de bu görüştedir.” demektedir.⁷⁸ Ancak bazı Hanefî müellifler Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kadınların bayram namazına katılma sebebinin Müslümanların kalabalığını arttırmak olduğunu⁷⁹ bazıları da katılmalarına ait emrin neshedildiğini söylemektedir.⁸⁰ Konu ile ilgili rivayetlerden ise Hz. Peygamber’in ahir ömrüne kadar kadınların bayram namazına geldikleri, dolayısı ile mensûh olmadığı anlaşılmaktadır.⁸¹ Kadınların katılma maksadı hadislerde de işaret edildiği gibi temiz olan kadınların namaz kılması, hayızlı olanların da diğer bayanlarla beraber dua, tekbir ve hayra iştirak etmeleri, o günün bereketini, paklığını murad etmeleridir.⁸²

Şâfiî mezhebine göre bütün kadınların bayram namazı kılması müstehaptır. Ancak genç ve gösterişli kadınların fitneye sebebiyet verebilecekleri endişesiyle erkeklerle birlikte bayram namazlarına katılmaları mekruh görülmüştür.⁸³ Genç ve gösterişli kadınlar ise evlerinde bayram namazı kılarlar. Zira Şâfiîler’e göre bayram namazı cemaatle kılınabileceği gibi tek başına da kılınması mümkündür.⁸⁴

İmam Şâfiî kadınların bayram namazını terk etmelerini hoş karşılamadığını, terk etmelerinin mekruh olduğunu söylemektedir. Ancak bayram namazı için cemaate gelme hususunda güzel kadınların değil yaşlı kadınların gelmelerini uygun olduğunu, diğerlerinin evlerinde kılınabileceklerini ifade etmektedir. Ona göre yaşlı bayanların bayram namazına gelme durumları, farz namazların cemaate gelmelerinden daha

⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/41; Nevevî, *el-Mecmû’*, 5/9; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 2/470; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, 3/362; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr ale’l-Dürri’l-muhtâr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1992), 1/566; Ömer Nasûhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Kahraman Yayıncılık, 1996), 156; Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî Fikhi*, 6/10; Zuhaylî, *el-Fikhu’l-İslâmî*, 2/1390; Umerî, *el-İhkâm*, 2/164,165; İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 2/139; İbrahim Bayraktar, “Bayram”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 1992), 5/260.

⁷⁶ Zuhaylî, *el-Fikhu’l-İslâmî*, 2/1390; Heyet, *el-Mevsûatu’l-fikhiyye*, 27/242;

⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/41, 2/22; Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd el-Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye 1986), 1/275; Heyet, *el-Mevsûatu’l-fikhiyye*, 27/242-243; Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, 1/442.

⁷⁸ Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Asâr* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, ts.), 1/547.

⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/41,

⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 2/470; San’ânî, *Sübülü’s-selâm*, 2/138.

⁸¹ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 2/470; Umerî, *el-İhkâm*, 2/168.

⁸² İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 2/470,471; Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, 1/444.

⁸³ Nevevî, *el-Mecmû’*, 5/8, 9; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, 1/567.

⁸⁴ Nevevî, *el-Mecmû’*, 5/19, 26; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, 1/563 Beycûrî, *Hâşiyetu eş-Şeyh İbrâhim el-Beycûrî*, 1/430;

faziletlidir.⁸⁵ İmam Şafîî, kadınların bayram namazına katılmaları ile ilgili rivayetlerin geldiğini, ancak bu rivayetler sabit olsaydı ona göre hüküm vereceğini söylemektedir. İmam Şafîî'nin bu görüşünü Rebî'den aktaran Beyhakî, ardından Ümmü Atiyye'ye ait rivayeti zikredip kadınların bayram namazına gelmelerinin sabit olduğunu zikretmektedir.⁸⁶ İbn Hacer de Beyhakî ve Rebî'e atfen "Madem bu hadis başta Buhârî ve Müslim'de olmak üzere sabit olmuştur. Öyle ise Şafîilere göre kadınların bayram namazına gelmeleri lazım olmaktadır." demektedir.⁸⁷ Şafîî mezhebine göre hayızlı kadınlar da musallâya gelebilir, ancak namaz kılmazlar. Namaz kılan kılmayan tüm kadınlar hutbeyi dinler, tekbir ve duaya katılabilirler.⁸⁸

Malikîler'e göre kadınların bayram namazına katılımlarında bir sakınca olmayıp⁸⁹ kılmaları müstehaptır.⁹⁰ Bazı Mâlikî kaynaklarında ise genç olmayan kadınlara mendub olduğu ifade edilmektedir.⁹¹

Bazı kaynaklarda Hanbelîler'e göre genç kadınlarla gösterişli kadınların fitneye sebebiyet verebilecekleri endişesiyle bayram namazlarına gelmelerinin mekruh olduğu ifade edilmektedir.⁹² Ancak Hanbelî kaynaklarında bu görüşe denk gelmedik. Kaynaklarda ya kadınların bayram namazına katılımlarında bir sakınca olmadığı ya da müstehab olduğu geçmektedir.⁹³ Bununla beraber Ahmed b. Hanbel'e kadınların bayram namazına katılmaları konusu sorulunca: "Günümüzde bunu uygun görmüyorum. Çünkü fitne meydana gelmektedir." şeklinde cevap verdiği nakledilmektedir.⁹⁴

Ca'ferîlere göre yaşlı ve gösterişli olmayan kadınların bayram namazına gelmesi caiz olup, güzel ve gösterişli olanların gelmesi ise caiz değildir.⁹⁵

2.4. Mekruh Olduğu

Kadınların bayram namazına gelmesi mutlak olarak mekruhtur.⁹⁶ İbrâhim en-Nehâî (ö. 96/714),⁹⁷ İbnü'l-Mübârek (ö. 181/797) ve Süfyân es-Sevrî'ye (ö. 161/778) göre kadınların bayram namazına gelmeleri mekruhtur.⁹⁸ Başta İbn Âbidîn olmak üzere son devir Hanefî alimleri fesâd-ı zaman sebebi ile yaşlı kadınlar dahil bütün kadınların bayram namazına gelmelerinin mekruh olduğunu söylemektedirler.⁹⁹

⁸⁵ Muhammed b. İdrîs eş-Şafîî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990), 1/274, 275; Abdurrahman Cezîrî, *el-Fikhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa* (Kahire: Dâru'l-Fecr li't-Turâs, 2004), 1/348.

⁸⁶ Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali el-Beyhakî, *Marifetü's-sünen ve'l-âsâr* (Beyrüt: Dâru Kuteybe, 1991), 5/94.

⁸⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/470.

⁸⁸ Zuhaylî, *el-Mu'temed*, 1/551.

⁸⁹ Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber, *el-Kafi fi fihki ehli'l Medîne* (Riyâd: Mektebetu Riyâd el-Hediyye, 1980), 1/263.

⁹⁰ Hattâb, *Mevalihu'l-Celil*, 2/197; Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî*, 1/400-401; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 27/241; Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, 1/441.

⁹¹ Ahmed b. Muhammed el-Halvetî es-Sâvî, *Hâşiyetu's-Sâvî ala's-Şerhi's-sagir* (b.y.: Dâru'l-Maarif, ts.), 1/524; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 2/1388, 1390; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 27/242.

⁹² Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 2/1390; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 27/242; Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, 1/441.

⁹³ İbn Kudâme, *el-Mugni*, 2/278; Buhûti, *Keşşâfü'l-Kimâ'*, 2/52; Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, 1/441; Bayraktar, "Bayram", 5/260;

⁹⁴ Ebû Bekr el-Hallâl, *Ahkâmu'n-nisâ' ani'l-İmâm Ebî Abdillâh Ahmed b. Hanbel* (b.y.: Müessesetü'r-Reyyan, 2002), 62.

⁹⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *el-Mebsût fi fihki'l-İmâmiyye* (Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, Beyrüt ts.), 1/171.

⁹⁶ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 3/362; Umerî, *el-İhkâm*, 2/164.

⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef*, 2/3.

⁹⁸ Tirmizî, "İdeyn", 7 (540); İbn Kudâme, *el-Mugni*, 2/278.

⁹⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 1/566; Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefi Fikhi*, 6/10.

İbn Ömer'in de kadınların bayram namazına katılmalarını mekruh gördüğü ve bu saikle hanımlarını bayram namazına çıkarmadığı rivayet edilmektedir.¹⁰⁰ Ancak bu rivayetin aksine kendisinden Hz. Peygamber'den (s.a.s.) kadınların bayram namazına gelecekleri ve ailesinden de gücü yetenleri bayram namazına getirdiği ile ilgili rivayetler gelmiştir.¹⁰¹

Yukarıda yapılan taksim dışında San'ânî (ö. 1182/1768) ve Şevkânî de kadınların bayram namazına gelmelerinin hükmü ile ilgili çeşitli taksimler yapmışlardır. San'ânî bu hususta a) vâcip olduğu b) sünnet olduğu c) kadınların bayram namazına gelmelerinin mensûh olduğu şeklinde üç görüş olduğunu zikreder. Mensûh olduğu görüşü Hanefilerden Tahâvî'ye (ö. 321/933) aittir. San'ânî bu görüşü eleştirmekte, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kadınların mescide gelmelerini engellemediğini, aksine bayram namazına gelmelerini emrettiğini ifade etmektedir.¹⁰² İbn Hacer de mensûh olduğu görüşüne katılmamakta, kadınların bayram namazına gelmesinin Hz. Peygamber'in ahir ömrüne kadar sürdürdüğünü söylemektedir.¹⁰³

Şevkânî ise bu konuda beş görüş olduğunu ifade etmekte, yukarıda verilen dört görüş beşincisini eklemektedir. O da "Caiz olup müstehap olmadığı görüşüdür ki Ahmed b. Hanbel'den bu görüş gelmiştir." demektedir. Şevkânî, mutlak mekruh olduğu ve genç kızların gelemeceği görüşlerini gerek müttefekun aleyh olan gerekse bu konudaki diğer hadislerin sarih anlamına aykırı olduğunu söylemektedir.¹⁰⁴

Ayrıca fıkıh kitaplarında kadınların bayram namazına geldikleri takdirde, erkeklerin içine karışmaksızın ayrı bir yerde durmaları, hoş koku sürünmemeleri, gösterişli elbise giyinmemeleri ve kocalarından izin almış olmaları gerektiği ifade edilmektedir. Bu hususlara aykırı davranmak mekruh görülmüştür.¹⁰⁵

3. Kadınların Bayram Namazına Katılmalarının Değerlendirilmesi

3.1. Hüküm Açısından Değerlendirilmesi

a. Hadis rivayetlerinde genç, endamlı olup olmaması fark etmeksizin tüm kadınların bayram namazına gelmeleri istenmektedir. Fakihlerin yaşlı kadınların bayram namazına gelebileceği genç kızların ise gelmesinin mekruh olduğu görüşü, hadislerdeki "evlenmemiş, buluşa yakın genç kızların" bayram namazına gelmesi gerektiğini ve onların da geldiğini ifade eden hadislerle çelişmektedir.¹⁰⁶ Dış elbisesi olmayan kadınların bayram namazından muaf tutulmayarak, ödünç de olsa bir arkadaşından dış giysi alınarak bayram namazında hazır bulunmalarının istenmesi, meselenin ehemmiyetini ifade etmektedir. Kadınların bayram namazına gelmelerinin emredilmesi ve bilfiil geldikleri ile ilgili rivayetler manevi mütevâtir derecesinde olup sahabeden Hz. Âişe (ö. 58), Ümmü Atiyye (ö. 70), İbn Abbâs (ö. 68), İbn Ömer (ö. 73), Cabir b. Abdullah (ö. 78), Ebû Said el-Hudrî (ö. 74) ve Abdullah b. Revâha'nın kız kardeşi Amre bnt. Revâha (ö. ?) tarafından rivayet edilmiştir.

¹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef*, 2/4.

¹⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef*, 2/3; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 2/200.

¹⁰² San'ânî, *Sübülü's-selâm*, 2/138.

¹⁰³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/470,471.

¹⁰⁴ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 3/362, 363.

¹⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/41; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 2/279; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/9; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/567; Beycûrî, *Hâşiyetu Eş-Şeyh İbrâhîm el-Beycûrî*, 1/430; Zuhaylî, *el-Mu'temed*, 1/563; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 2/1390; Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, 1/444; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 27/242; Bayraktar, "Bayram", 5/260;

¹⁰⁶ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 3/363; Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, 1/444.

Kadınların özellikle genç ve güzel kadınların bayram namazına gelmelerinin mekruh görülmesinin iki sebebi vardır. Biri Hz. Aişe'nin (r.anhâ): "*Resûlullah (s.a.s.), kadınların ne modalar çıkardıklarını görmüş olsaydı, İsrailoğulları kadınları nasıl menedildi ise, o da kadınları meşcitlere gitmekten menederdi.*"¹⁰⁷ uyarısıdır. Diğeri de kadınların gelmelerinin fitne oluşturacağı, fitnenin de haram olduğu, harama sebep olan şeyin de haram olacağı görüşüdür.¹⁰⁸

Hz. Aişe (r.anhâ) söz konusu ifade ile kadınların yaptığı bazı yanlışlara karşı tepkisini göstermiştir. Onun bu ifadesinden yaşadığı dönemde kadınların meşcitlerden engellenmedikleri ve Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde de engellenmedikleri anlaşılmaktadır.¹⁰⁹ Kadınların bayram namazına gelmelerini engelleyecek bir rivayet de bulunmamaktadır. Bu konuda sahabeden sadece İbn Ömer'den ailesini bayram namazına göndermediği ile ilgili bir rivayet gelmiştir ki bu rivayetin aksine İbn Ömer'in ailesini bayram namazına getirdiği¹¹⁰ ve Hz. Peygamberden (s.a.s.) kadınların bayram namazına gelebileceğini ifade eden rivayetleri vardır.¹¹¹ Hepsinden öte Hz. Peygamber'in kadınların bayram namazına gelmesi gerektiğini, eşlerini ve kızlarını bayram namazına gönderdiğini ifade eden sahih hadisler bulunmaktadır.

Bu konudaki ihtilafın kökeninde daha çok fitne korkusu olduğu görülmektedir. Bu da meseleye yaklaşımda ortam ve sosyal durumun etkisini yani sedd-i zerâ'i ve örfü ön plana çıkarmaktadır. Bundan dolayıdır ki bazı mezhepler yaşlı kadınların bayram namazına gelebileceğini, genç kadınların ise bayram namazına gelmelerinin mekruh olduğunu,¹¹² bazıları da kadınların bayram namazına gelmelerini caiz ve müstehab görmekle beraber onların süslenmemeleri, koku sürünmemeleri gibi hususlara riayet etmeleri gerektiğini ifade etmektedirler.¹¹³

Fakihlerin bahsettiği fitne meselesini değerlendirdiğimizde her zaman ve her yerde fitnenin meydana gelmesinden bahsedilmesi mümkün olmadığından buna dayanarak bütün zaman ve mekânlarda kadınların bayram namazına gelmelerinin meşcedete sebep olacağı bu sebeple gelmelerinin mekruh olduğu söylenemez. Fitneden kasıt kadın erkek arasındaki meyletme duygusu ise bu fitri bir duygudur. Ayrıca günümüzde kadınlar kendilerine ait mekânlarda namaz kılmakta, erkeklerle iç içe bulunmamakta ve dış giysilerini giyerek gelmektedirler. Cemaate gelme adabına dikkat edildiği müddetçe fitne söz konusu olmayacaktır. Kadınların bayram namazına gelmesi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir teşri'i olup, her konuda olduğu gibi bu konuda da o uyulmaya en layık olandır.

b. Fıkhî mezhepler kadınların bayram namazına gelip gelmeme hususunu Cuma namazına kıyas ederek, Cuma namazı ile mükellef olmayanların bayram namazı ile de mükellef olmadıkları görüşündedirler.¹¹⁴ Hadis kaynakları incelendiğinde kadınların bayram namazına gelmesini emreden birçok rivayet bulunmasına rağmen diğer namazlarla ilgili bu şekilde emredici rivayetlerin bulunmadığı görülmektedir.¹¹⁵ Hatta

¹⁰⁷ Buhârî, "Sıfatı's-Sâlât", 79; Müslim, "Salât", 144; Ebû Dâvûd, "Salât", 54.

¹⁰⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/41; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/275; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/9.

¹⁰⁹ San'ânî, *Sübülü's-Selâm*, 2/139.

¹¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef*, 2/3.

¹¹¹ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 2/200.

¹¹² Serahsî, *el-Mebsût*, 2/41, 2/22; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/8.

¹¹³ Bayraktar, "Bayram", 5/260.

¹¹⁴ bk. Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 27/241; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, 2/1390.

¹¹⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/299.

Cuma namazı ile yükümlü olmadıklarına dair rivayetler gelmiştir.¹¹⁶

Hız. Peygamber (s.a.v.) döneminde kadınların bayram namazına icabet ettikleri, halifelere dönemde de bunun devam ettiği görülmektedir. Sahabeden kadınların bayram namazına gelmelerinin bir gereklilik olduğu, diğer namazlar için bunun gerekmediği; tabiinin büyük imamlarının eşlerini bayram namazına gönderdikleri ancak Cuma namazına göndermedikleri ile ilgili rivayetler de bunu desteklemektedir.¹¹⁷ Bu da kadınların bayram namazına gelmeleri ile diğer namazlara gelmeleri arasında fark olduğunu, dolayısıyla kadınların bayram namazına gelmelerinin hükmünün de farklı olduğunu göstermektedir. Bu farkın sebebi bayram namazlarının yılda iki defa olup kadınlara külfet getirmeyeceği ve bayramın birlik-beraberlik ve sevinç zamanları oluşu ile açıklanabilir.

c. Özellikle Şâfiî mezhebinde yer alan kadınların namazgaha gitmeyip evlerinde tek başlarına kılabilceği görüşü ile ilgili olarak Hız. Peygamber (s.a.s.) döneminde ne kadınların ne de erkeklerin bayram namazlarını evlerinde kıldıkları nakledilmemiştir. Eğer kadınların bayram namazlarını evlerinde kılmaları meşrû' olsaydı, namazgaha gelmeleri emredilmezdi.¹¹⁸

Hız. Peygamber (s.a.s.) döneminde Medine'de birçok küçük mescit bulunmasına rağmen bayram namazı ayrı ayrı mescitlerde kılınmayıp, tek bir yerde, musallâda kılınmıştır.¹¹⁹ Günümüzde de imkanlar dahilinde küçük yerleşim yerlerinde bir mekânda; büyük yerleşim yerlerinde de sadece merkezi büyük cami ve meydanlarda büyük kalabalıklarca bayram namazı kılınması kanaatimizce Müslümanların gönüllerindeki İslâm heyecanını, bayram sevincini arttıracak ve bu konudaki sünnetin ihyasına vesile olacaktır.

d. Rivayetlerde kadınların bayram namazına gelmeleri ile ilgili olarak "... bayram namazına çıkmanızı emredildi." ifadesi, Hız. Peygamber'in "Baliğ olan her kadının bayram namazına gelmesi vâciptir/gerekir."¹²⁰ emri, dış elbisesi olmayan kadınların bayram namazından muaf tutulmalarını ve Kevser süresindeki "O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes."¹²¹ emri, teklifi hüküm olarak vücuda işaret etmektedir. Zira emir vücûbiyet ifade eder. Bu sebeple bazı alimler kadınların bayram namazına katılmalarının vâcip olduğu görüşündedirler.

Ancak hadiste geçen "buluğa yaklaşmış bakire kızların" da gelmelerinin emredilmiş olması, bunların baliğ olmaması sebebi ile farzları yerine getirmekle mükellef olmayışı,¹²² hayızlıların namaz kılmadıkları halde gelmelerinin emredilmiş olması¹²³ ve dört mezhebe göre de erkeklere bayram namazının farz-ı ayn olmayışından yola çıkarak kadınlara da farzı ayn olmadığı söylenebilir. Hız. Peygamber'in "Baliğ olan her kadının bayram namazına gelmesi vâciptir/gerekir."¹²⁴ cümlesinin vücûba ihtimali yanında istihbabı

¹¹⁶ Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, 6/258; Ebû Dâvûd, "Salât", 246.

¹¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musamef*, 2/3; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 2/200; Abdullah Kahraman, "Klasik Fıkıh Literatüründe Kadının Cemaatle İbadeti Konusunda Yaklaşımlarda Fitne Söyleminin Rolü -Eleştirel Bir Bakış-", *Marife Bilimsel Birikim* 2, (Güz 2004), 69.

¹¹⁸ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 24/180-181.

¹¹⁹ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 24/179.

¹²⁰ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 9/538; İbn Hanbel, *Müsned*, 44/563.

¹²¹ el-Kevser, 108/2.

¹²² İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/470; İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 2/139.

¹²³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/470.

¹²⁴ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 9/538; İbn Hanbel, *Müsned*, 44/563; el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 2/200.

te'kid manası da vardır.¹²⁵ Özellikle tabînin bunu farz olarak telakki etmediği, bu sebeple eş ve kızlarını bazen bayrama götürmedikleri görülmektedir.¹²⁶

Kadınların bayram namazına gelmelerinin farz olduğunu ifade eden görüşü ve bayram namazlarına gelmelerini emreden hadisleri, kadınların bayram namazına gelmelerinin farz olması şeklinde değil de İslâm'ın şîârı olan bir ibadetin terkedilmemesi gerektiği, bunun önemli bir sünnet olduğu şeklinde anlaşılması daha uygundur. Mâlikîler'den İbn Habîb "Kadınların bayram namazına gelmeleri lazım bir sünnettir." diyerek bu durumu ifade etmektedir.¹²⁷

Bu sebeple bazı fıkıh kitaplarında geçen "Kadınların bayram namazına katılımlarına izin verilmiştir/meşrû kılınmıştır." cümlesi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamasını ve şer'î hükmü ifadede yetersiz kalmaktadır.¹²⁸ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hem erkeklerin hem kadınların bayram namazına gelmesini emretmesi,¹²⁹ hatta dış elbisesi olmayan kadınların ödünç elbise temin ederek gelmelerini istemesi, bayramın ve bayram namazının İslâm'ın şîârından oluşu, bugünün sevinç, birlik ve beraberlik günü oluşu, Ramazan ve Kurban Bayramı'nda tekbirlerle Allah'ın yüceltilmesi emri;¹³⁰ erkekler gibi kadınların da bayram namazı ile mükellef olduğunu göstermektedir. Teklifî hüküm olarak sünnet ile farz arasında bir konumda yer aldığı ve bunun dinin şîârına ait bir sünnet-i müekkeke olduğu söylenebilir.

3.2. Bayram Namazının Şîârdan Olması Açısından Değerlendirilmesi

Şîâr (çoğulu şeâir) "ayırıcı özellik, alâmet, nişan" manasında olup, "Allah'a kulluk etmeye vesile olan, saygı gösterilmesi ve korunması gereken belli ibadet, işaret ve semboller anlamında bir terimdir." Şeâir kelimesi dinin temelini oluşturan esasları içine alan, ibadet, saygı ve tâzime konu olan davranış ve sembollerin bütünü kuşatmaktadır.¹³¹ Şeâir bazen ibadetin kendisiyle, bazen de ibadet edilen yerle ilişkilidir. Bu bağlamda ezan, cemaatle namaz, cuma ve bayram namazları, hac ibadeti ve menâsiki dinin şîârları arasında yer almaktadır.¹³²

Kadınların bayram namazına gelmelerinden maksat İslâm şîârı olan bayramın ve bayram namazının izharı ve bunun bereketinin bütün topluma yayılmasıdır.¹³³ Sadece bayram namazı değil, bayram sevincinin izharı ve bayram tekbirleri de bayrama ait şîârdır.¹³⁴

Fıkıh kitaplarında şîâr boyutlu sünnet ibadetlerin farz-ı kifaye olarak da değerlendirildiği olmuştur. Bu sebeple bayram namazının mutlak sünnetlerden farklı olduğu belirtilmiş, tamamen terkedilemeyeceği vurgulanmıştır. Bu görüşe göre bir belde bayram namazı özürsüz olarak tamamen terkedilirse, belde halkı günahkar olur ve İslâm'a ait bir şîâr

¹²⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/470; İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 2/139.

¹²⁶ Buhârî, "İdeyn", 20; İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu'l-Musannef*, 2/4; Tirmizî, "İdeyn", 6 (540).

¹²⁷ Umerî, *el-İhkâm*, 2/164.

¹²⁸ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 24/180-181.

¹²⁹ Buhârî, "İdeyn", 12, 15, 20, 21; Müslim, "İdeyn", 10, 11, 12; Ebû Dâvûd, "Salât", 246; İbn Mâce, "Siyâm", 6; a.mlf. "İkâmetü's-Salât", 165; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 2/200.

¹³⁰ el- Hac 22/37; el-Bakara 2/185.

¹³¹ Sa'dî Ebû Ceyb, *el-Kâmûsu'l-Fikhi Lugaten ve Istilâhen* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1988), 197; M. Sait Özervarlı, "Şîâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/123, 124.

¹³² Elmâlılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 1/642; Yılmaz, *Kurban ve Bayram*, 36,39.

¹³³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 2/470.

¹³⁴ bk. Serahî, *el-Mebsût*, 2/37; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 2/272, 273; Şirbîni, *Mugnî*, 1/563; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 27/249.

terkedilip dini hafife alma söz konusu olacağından devlet başkanı onlara savaş açabilecektir.¹³⁵ Serahsî ise bayram namazının dinin temel alametlerinden olan bir sünnet olduğunu, kılınmasının hidayet, terkedilmesinin sapıklık olduğunu söylemektedir.¹³⁶ Bayram namazının vâcib olduğunu ifade edenler, bu namazın İslâm'ın bir şîâr olduğunu, sünnet dendiği takdirde bu şîârın terkedilebileceğini, bu şîârın korunması ve terkedilmemesi için vâcib olduğunu ifade etmektedirler.¹³⁷ İmam Şâfiî'nin, Cuma namazının farz olduğu kimselere bayram namazının gerekli olduğunu, terkine ruhsat olmadığını ifade etmesi ise bayram namazı ile ilgili sünnet hükmünün önemli bir sünnet olması şeklinde yorumlanmıştır.¹³⁸

Kadınların bayram namazına çıkmaları ile ilgili hadisler; erkekler gibi kadınların da genç-ihtiyar, evli-bekâr, hayızlı veya temiz farkı gözetilmeksizin bayram namazına çıkmalarının dinin şîârına ait bir sünnet olduğunu göstermektedir. Aslında şîâr boyutlu ibadetler Müslüman kişinin kimliğini oluşturmaktadır. Bu sebeple Müslümanların şîâr boyutlu sünnetleri terk etmeyip, hassasiyetle tatbik etmeleri gerekmektedir.

Bayram namazının şîârdan olması, birlik beraberliği sağlaması, bayramlaşma ve kaynaşmayı sağlaması sebebiyle kadın-erkek, çocuk yaşlı demeden herkesin katılımı önem arz etmektedir. Kadınların İslâm'ın şîârı olan bir ibadeti ifa etmeleri, o günün bereketini ve sevincini yaşamaları İslâm'ın teşvik ettiği bir husustur. Mahrum etmek ise o günün manasına muvafık düşmemektedir.

3.3. Kadınların Cemaat İçin Camiye Gelmeleri Açısından Değerlendirilmesi

Klasik fıkhîta kadınların bayram namazına katılmaları mevzuu kadınların camiye cemaate gelmeleri konusu ile ilintilidir. Bu sebeple konunun bayram namazı dışında kadınların camiye-cemaate gelmesi açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Cemaatle namaz, İslâm şîârından olup müslümanlar arasındaki mânevî bağın en önemli tezahürlerinden biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de rüku edenlerle beraber rüku edilmesi istenerek¹³⁹ cemaatle namaz kılınmasına işaret edilmektedir. Cemaatle namaz ile ilgili bazı hadisler cemaatle namazın faziletli¹⁴⁰ olduğunu, bir kısım hadisler ise gerekliliğini¹⁴¹ ifade etmektedir.

Namazları cemaatle kılmak -Cuma namazı hariç- Hanbelîler ve Dâvûd ez-Zâhirî'ye göre farz-ı ayn, Hanefî,¹⁴² Mâlikî ve Şâfiî fakihlerin çoğunluğuna göre müekked sünnet, bir kısım Şâfiîler'e göre ise farz-ı kifâyedir.¹⁴³

¹³⁵ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 2/272; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/2, 3; Şirbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 1/563; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 2/1387; ez-Zuhaylî, *el-Mu'temed*, 1/550; Cezîrî, *el-Fikhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, 1/344, 345; Heyet, *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*, 27/240, 241.

¹³⁶ Serahsî, *el-Mebûsût*, 2/37.

¹³⁷ Umerî, *el-İhkâm*, 2/161; Tehanevi - Tehanevi, *Hadislerle Hanefî fıkhı*, 6/6.

¹³⁸ Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, 5/48; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/2, 3.

¹³⁹ el-Bakara 2/43.

¹⁴⁰ Müslim, "Mesâcid", 245-249; Ebû Dâvûd, "Salât", 48,49; İbn Mâce, "Mesâcid", 16; Nesâî, "İmâmet", 42, 45.

¹⁴¹ Müslim, "Mesâcid", 251,252, 253; Ebû Davûd, "Salat" 47; İbn Mâce, "Mesâcid" 17; Nesâî, "İmâmet", 49.

¹⁴² Kerhî, Tahâvî, Kâsânî, İbn-i Nuceym, İbnü'l-Hümâm ve İbn Abidin gibi bazı Hanefilere göre cemaatle namaz kılmak vâcibtir. Kâsânî, *Bedâi'*, 1/552; Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvehid es-Sivâsî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.) 1/355; Zeynüddin Zeyn b. İbrahim b. Muhammed Mısri Hanefî ibn Nuceym, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997), 1/ 365; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 1/552-554.

¹⁴³ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 1/344; Şirbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 1/430; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 146; Uzunpostalcı, "Cemaat", 7/288; Kisbet, Mustafa, "Beş Vakit Namazın Cemaatle Edasına Dair Fikhi Görüşler ve Değerlendirilmesi", *İslâmî İlimler Dergisi* 13/2 (2018), 271-276; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 2/1167,1168.

Yukarıda ifade edilen cemaatle namazın kılınmasının farz veya sünnet olduğu görüşü erkekler içindir. Kadınların cemaatle namaza katılıp katılamayacakları konusunda ise farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Kimi fakihler kadınların cemaatle namaza katılmalarını bazı şartlarla uygun görürken¹⁴⁴ kimi de namazlarını camide değil evlerinde kılmalarının daha hayırlı olduğunu, camiye gitmelerinin mekruh olduğunu benimsemiştir.¹⁴⁵ Her iki taraf da kendilerine çeşitli rivayetleri delil getirmişlerdir.¹⁴⁶

Kadınların cemaatle namaza katılmaları konusunda gelen rivayetler bir bütün olarak değerlendirildiğinde Hz. Peygamber döneminde Müslüman kadınların dış elbiselerini üzerlerine alarak gece ve gündüz cemaatle kılınan namazlara, Cuma ve bayram namazlarına katıldıkları görülmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), "*Allah Teâlâ'nın kadın kullarını mescitlerden alıkoymayın.*"¹⁴⁷ demesi kadınların cemaatle namaz kılmaktan mahrum edilemeyeceklerini göstermektedir. Ayrıca cemaatle kılınan namazın tek başına kılınan namazdan yirmi beş¹⁴⁸ veya yirmi yedi¹⁴⁹ kat daha faziletli olduğuna dair ifadelerin mutlak olması, söz konusu fazilet ve sevabın kadın-erkek herkesi kapsadığına işaret etmektedir.¹⁵⁰

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) müminleri mescitlere gitmeye teşvik etmesi, kadınların evlerinde namazlarının kılmalarının hayırlı olmasını ifade yanında mescitlerden alıkonmaması yönündeki talebi, sahâbî kadınların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) arkasında cemaatle namaza iştirak etmeleri ve bayram namazlarında cemaate gelmelerini emretmiş olması konuyu vuzuha kavuşturmaktadır. Buna rağmen; fakihler genelde bunu asr-ı saadete özgü olarak görmüşlerdir. Sonraki devirlerde ahlakın bozulması, fitne endişesi gerekçesi ile kadınların namazlarını evlerinde kılmalarının maslahat olduğu, fitnenin haram olduğu, harama vesile olan durumların da haram olduğu,¹⁵¹ bu sebeple sedd-i zerâi' açısından dikkat çekici kadınların ve genç kadınların cemaatle namaza gelmemeleri gerektiği ifade edilerek, camiye gelmelerine sıcak bakılmamıştır.¹⁵²

Günümüzde kadın, sosyal hayatın her alanında, farklı görevlerde yer almaktadır. Kızlar ilk, orta ve lisede okumakta, eğitim için üniversiteye gitmektedirler. Kadınlar hayatın çeşitli alanlarında istihdam edilmekte, çarşı-pazara, fabrikaya, büroya, cadde-sokağa, parklara, alışveriş merkezlerine vb. yerlere gitmektedirler. Sosyal hayatta istihdam ve eğitim oranlarının yükselmesi ve ev dışında ciddi bir vakit geçirmeleri söz konusudur. Ev dışındaki hayatta kadınların fitne oluşturmasından bahsedilmezken, camiye veya

¹⁴⁴ Bu konudaki görüşler için bk. Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 2/1172, 1173.

¹⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/41; Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Kahire: Dâru'l-Kutubî'l-İslâmî, 1313),1/140; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 1/566; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, 2/1172; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, 156.

¹⁴⁶ Kadınların cemaatle namaza katılmalarını uygun görenlerin hadis delilleri için bk. Buhârî, "el-Cemâa ve'l-İmâme", 36; Buhârî, "Cuma", 11; Müslim, Salât, 134; Müslim, "Mesâcid", 218; Nesâî, "Salât", 19; Nesâî, "Mesâcid", 15; Ebû Dâvûd, "Salât", 54. Kadınların namazlarını camide değil de evlerinde kılmalarının daha hayırlı olduğunu ifade edenlerin hadis delilleri için bk. Buhârî, "Kitâbu Sifatî's-Sâlâ", 79; Müslim, "Salât", 135, 138, 140, 144; Ebû Dâvûd, "Salât", 53, 54.

¹⁴⁷ Ebû Dâvûd, "Salât", 53; Buhârî, "Sifatî's-Sâlâ", 82; Buhârî, "Cuma", 11.

¹⁴⁸ "Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmi beş derece daha faziletlidir." Buhârî, "el-Cemâa ve'l-İmâme", 2, 3; Müslim, "Mesâcid", 245-248; İmam Mâlik, "Salâtü'l-cemâa", 2; Nesâî, "İmâme", 42; Ebû Dâvûd, "Salât", 49.

¹⁴⁹ "Cemaatle namaz, tek başına kılmaktan yirmi yedi derece daha faziletlidir." Buhârî, "el-Cemâa ve'l-İmâme", 2; Müslim, "Mesâcid", 249; Nesâî, "İmâme", 42; İmam Mâlik, "Salâtü'l-cemâa", 1.

¹⁵⁰ Bk. Bakan, "Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namazı", 45, 46.

¹⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1/275.

¹⁵² Kisbet, "Beş Vakit Namazın Cemaatle Edasına Dair Fikhi Görüşler ve Değerlendirilmesi", 280, 289.

bayram namazına gelme noktasında fitneden söz edilmesi yerinde değildir.

Mısır vb. Arap ülkelerinde de kadınların camilere gelmeleri garipsenmemektedir. Özellikle bayram namazı bağlamında İslâm dünyasına baktığımızda genel olarak toplumun her kesimi tarafından kadın, erkek, çocuk ve yaşlı olarak bir katılım olduğunu, daha çok büyük kalabalıklarla cami dışında meydanlarda kıldıkları görülmektedir. Ülkemizde ise kadınlar bayram namazlarına pek iştirak etmemekte, ancak son yıllarda gelen muhacir kardeşlerimizin etkisi ile bazı camilerde bayanlar da namaza iştirak etmektedirler. Bu farklılıkta mezheplerin bakış açısının, farklı uygulamaların etkili olduğunu söylenebilir.

Sonuç

İslam hukukçuları kadınların bayram namazına katılımı konusunda ihtilaf etmiş ve meseleyi daha çok fitne meydana gelip gelmemesi üzerinden değerlendirmişlerdir. Onların, kadınların bayram namazına ve mescitlere gelmelerinin fitne tehlikesi oluşturabileceği gerekçesi ile bu konuya sıcak bakmadıkları görülmektedir. Bu sebeple çoğunluk fakihler yaşlı kadınların bayrama namazına katılımlarını meşrû görürken, genç ve gösterişli kızların fitneye sebep olmaları için bayram namazına gelmelerini mekruh görmekteyler. Kadınların bayram namazına katılımını sünnet ve vacip gören görüşler de mevcuttur.

Hadis kaynaklarında kadınların bayram namazına katılmaları ile ilgili birçok hadis rivayet edilmektedir. Bu hadislerin manevi mütevatir seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu hadislerde genç-yaşlı, evli-bekâr, hayızlı-temiz bütün kadınların bayram namazına gelmelerinin emredildiği, kadınların dış elbiselerini üzerlerine alarak bayram namazına katıldıkları, hayızlı olan kadınların namaz kılmayıp dua ve tekbirlere iştirak ettikleri, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hutbede erkeklere hitap ettikten sonra kadınların yanına gelip özel olarak onlara hitap ettiği ifade edilmektedir.

İlgili hadislere ve bu konuda Hz. Peygamber dönemi uygulamaya bakıldığında; hiçbir namaz için kadınların cemaate katılmaları emredilmediği halde bayram namazına katılmalarının emredildiği görülmektedir. Bu da kadınların bayram namazına gelmeleri ile diğer namazlara gelmelerinin arasında bir fark olduğunu, dolayısı ile kadınların bayram namazına gelmelerinin hükmünün de farklı olduğunu göstermektedir.

Kadınların bayram namazına gelme emrinin, teşvik etmenin ötesinde bir durum olduğu anlaşılmakta, hüküm olarak sünnet ile farz arasında bir konumda olduğu değerlendirilmektedir. Buna göre genç-ihiyar, hayızlı veya temiz farkı gözetmeden bütün kadınların bayram namazına gelmeleri meşrû olup, bayram namazı kadınlar için de dinin şîârına ait müekked sünnettir. Şîâr özelliğine sahip olan ibadetler Müslüman kişinin kimliğini oluşturmakta, bu sebeple kadın-erkek tüm Müslümanlar bu tür sünnetleri terk etmeyip, hassasiyetle tatbik etmeye dikkat etmelidirler.

Müslüman kadınların günümüzde genç-yaşlı fark etmeksizin bayram namazına gelmelerinin fitne değil önemli bir sünnetin ihyası olduğu anlaşılmaktadır. Bayram namazına erkek-kadın, çocuk-yaşlı toplumun bütün kesimleri tarafından katılımın olması, Resûlullah'ın (s.a.s.) sünnetine, bayramın şîâr boyutuna muvafıktır. Bu durum, bayramın birlik ve beraberliğinin, sevinç ve coşkusunun bütün toplumu kapsamasını ve ibadette buluşmalarını sağlayacaktır. Bu namazın her mescidde değil, büyük kalabalıkları alabilecek büyük camilerde ve geniş alanlarda kılınması uygun olacaktır.

Günümüzde bayram namazlarında camiler erkek cemaati bile alamamakta ve cemaatin bir kısmı dışarıya taşmaktadır. Kadın ve çocuklar da geldiği takdirde bu alanlar yetmeyecektir. Bunun için müftülük, belediye ve valiliklerce bayram namazı için alanlar belirlenmelidir.

Cami adabına ve tesettüre uymak kaydıyla kadınların bayram namazına iştirakleri faydalı olacak ve Müslüman kimliğine olumlu katkılar sağlayacaktır. Bu meşru sürecin sağlıklı yürütülmesi için camilerde bayanlara ait nezih namaz ve abdest mekânlarının oluşturulması ve bu konuda yetkililerin ihtimam göstermeleri elzemdir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

Avvâyişe, Hüseyin b. Avde. el-Mevsûatü'l-fikhiyyetu'l-müeyyessere fî fikhî'l-kitâb ve's-sünneti'l-mutahhara. Amman: Mektebetu'l-İslâmiyye, 1429/2008.

Bakan, Tevhit. "Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti ya da Cemaat Namazı". Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 30 (2008), 41-92.

Bayraktar, İbrahim. "Bayram". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 5/259-261. İstanbul, TDV Yayınları, 1992.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali. es-Sünenü'l-kebir. thk. Abdullâh b. Abdülmühsîn et-Türkî. Kâhire: Merkez Hicr li'l-Buhûs, 2011.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali. Marifetü's-sünen ve'l-âsâr. Beyrût: Dâru Kuteybe, 1991.

Beycûrî, İbrâhim. Hâşiyetu eş-Şeyh İbrâhim el-Beycûrî ala şerhi'l-allâme İbni'l-Kâsım el-Gazzî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 2010.

Bilmen, Ömer Nasûhi. Büyük İslam İlmihali. İstanbul: Kahraman Yayıncılık, 1996.

Bozkurt, Nebi. "Namazgâh". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 32/357-358. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. Sahîhu'l-Buhârî. thk. Mustafa Dîb el-Bugâ. 7 Cilt. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1993.

Bulut, Mehmet (ed.). Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-1. İstanbul: DİB Yayınları, 2002.

Buhûtî, Mansûr b. Yunus. Keşşâfü'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402.

Cezîrî, Abdurrahman. el-Fikhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa. Kahire: Dâru'l-Fecr li't-Turâs, 2004.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân. es-Sünen. b.y.: Dâru'l-Mugnî, 2000.

Dihlevî, Şah Veliiyullah Ahmed b. Abdirrahîm b. Vecîhiddîn. Hüccetullâhi'l-bâliga. thk. Seyyid Sâbık. 2 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Cil, 2005.

Diyanet İşleri Başkanlığı. Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar. İzmir: DİB Yayınları, 2018.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed. Hâşiyetu'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr. b.y.:Dâru'l-Fikr, ts.

Ebû Ceyb, Sa'dî. el-Kâmûsu'l-Fikhî Lugaten ve Istilâhen. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1988.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. Sünenü Ebî Dâvûd. thk. Şuayb el-Arnâvutî - Muhammed Kamil Karabelli. Beyrût: Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. Müsned Ebî Ya'lâ el-Mevsilî. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2013.

Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. Temâmü'l-minne fî't-ta'liki alâ fikhu's-sünne. b.y.: Dâru'r-Râye, 5. Basım. ts.

Erdem, Sargon. "Bayram". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 5/257-259. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Fetva. Net. "Bayram namazı kadınlara farz mıdır?". Erişim Tarihi: 20 Eylül 2022.

- <https://www.fetva.net/goruntulu-fetvalar/bayram-namazlari-kadinlara-da-farz-midir.html>
- Hallâl, Ebu Bekr. Ahkâmu'n-nisâ' ani'l-imâm Ebî Abdillâh Ahmed b. Hanbel. b.y.: Müessesetü'r-Reyyan, 2002.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed er-Ruaynî. Mevahibu'l-Celil Fi Şerhi Muhtasar Halil. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1992.
- Hayrettinkaraman.net. "Cemaatte Kadınlar". (Erişim 29 Aralık 2023). <https://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/2/0055.htm>
- Heysemî, Nureddîn. Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid. Kâhire: Mektebetü'l-Küdsî, 1994.
- Itr, Nureddin. Bulûğu'l-Merâm Şerhi. çev. Ahmet Efe, Nureddin Yıldız. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2011.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. el-Kafi fî fıkhı ehli'l Medîne. 2 Cilt. Riyâd: Mektebetu Riyâd el-Hedîyse, 1980.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz. Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah Muhammed. Kitâbu'l-Musannef fi'l-ahâdis ve'l-âsâr. Beyrut: Dâru't-Tâc, 1989.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. Muhammed. Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1379.
- İbn Hanbel Ahmed. Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel. 50 cilt. by: Müessesetü'r-Risale, 2001.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. el-Muhallâ bi'l-âsâr. 12 Cilt. thk. Abdülgaaffâr Süleyman el-Benderî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsî. Fethu'l-kadîr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed. el-Mugnî. b.y.: Mektebetu'l-Kahire, 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. es-Sünen. 5 Cilt. thk. Şuayb el-Arnaût. by:Dâru'r-Risâle el-Âlemiyye, 2009.
- İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrahim b. Muhammed Mısri Haneti. el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd. Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2000.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm. Mecmûu fetâvâ. 37 Cilt. Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd li-tibaeti'l-Mushefi's-Şerîf, 1995.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm. el-Fetâva'l-kübâ. b.y.: Dâru'-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.
- Kahraman, Abdullah. "Klasik Fıkıh Literatüründe Kadının Cemaatte İbadeti Konusun'daki Yaklaşımlarda Fitne Söyleminin Rolü -Eleştirel Bir Bakış-". Marife Bilimsel Birikim 2 (Güz

2004), 59-80.

Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. Bedâiu's-sanâi'. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.

Karan, Cuma. Abdullah b. Mesud. İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.

Kisbet, Mustafa. "Beş Vakit Namazın Cemaatle Edasına Dair Fıkhi Görüşler ve Değerlendirilmesi". İslâmi İlimler Dergisi 13/2 (2018), 265-294.

Kumaş, Mehmet. Cemaatle Namaz ve Kur'ân'da Cemaatle Namaz Kılmaya İşaret Eden Âyetlerin Değerlendirilmesi. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Heyet. el-Mevsûatu'l-fikhiyyeti'l-Kuveyyiyye. 45 Cilt. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, 1404-1427.

Mevsûlî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1991.

Müslim, Ebu'l-Huseyn İbn Haccâc el-Kuşeyrî. Sahîhu Müslim. 5 Cilt. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrût: Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb. Sünenü'n-Nesâî. Kâhire: el-Mektebetü't-Ticâriyye el-Kübrâ, 1930.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1980.

Özervarlı, M. Sait. "Şiâr". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 39/123-124. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Rûdânî, İmama Muhammed b. Muhammed b. Süleyman. Büyük Hadis Külliyyatı Cem'u'l-Fevaid. çev: Naim Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

Sâbık, Seyyid. Fikhu's-Sünne. Kahire: Dârü'l-Feth, 1999.

Sa'dî Ebû Ceyb. el-Kâmûsu'l-fikhî lugaten ve ıstılâhen. Dimeşk: Dârü'l-Fikr, 1988.

San'ânî, Muhammed b İsmâîl el-Emîr. Sübülü's-selâm şerhu Bulûğî'l-merâm. Beyrût: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.

Sâvî, Ahmed b. Muhammed el-Halvetî. Hâşîyetü's-Sâvî ala's-Şerhi's-sagîr. 4 Cilt. b.y.: Dârü'l-Maarif, ts.

Semerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn. Tuhfetü'l-fukahâ'. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.

Sıddîk Hân, Ebû't-Tayyib Muhammed b. Hasen b. Alî el-Kannevcî. er-Ravdatü'n-nediyye şerhu ed-Düreri'l-behiyye. b.y.: Dârü'l-Marife, ts.

Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. el-Mebûsât. 30 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Ma' rife, 1993.

Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. el-Ümm. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1990.

Şevkânî, Muhammed b. Ali. Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr. Mansûra: Mektebetü'l-

Îmân, 1999.

Şevkânî, Muhammed b. Ali, es-Seylü'l-cerrâr, b.y.: Dâru İbn Hazm, ts.

Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen. el-Âsâr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. Mugni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc. Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikiyeye, ts.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed. el-Mu'cemü'l-evsat. el-Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1995.

Taş, Aydın. "Klasik Fıkıh Doktrininde Fitne Kavramının Kullanımı ve Ahkâma Etkisi: Serahî Örneği". Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 17/1 (2015).

Tehanevi, Zafer Ahmet el - Tehanevi. Osman Eşref Ali. Hadislerle Hanefi fıkhı. çev. İbrahim Tüfekçi. İstanbul: Mısvak Yayınları, 2007.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. Sünenü't-Tirmizî. 5 Cilt, Mısır: Şeriketu Mektebe ve Matbea Mustafâ el-Bâbî, 1975.

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen. el-Mebsût fi fıkhî'l-İmâmiyye. Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Beyrut, ts.

Umerî, Ahmed b. Abdullâh b. Muhammed. el-İhkâm fî mâ yehtelifu fıhi er-ricâl ve'n-nisâ'. Kahire: Dâru İbn Affan, 1999/1420.

Uzunpostalcı, Mustafa. "Cemaat". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 7/288-289. İstanbul: TDV Yayınları 1993.

Ünalın, Abdulcelil. "Musallâ". Şâmil İslâm Ansiklopedisi. ed. Duran Kömürçü. 5/354. İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. Hak Dini Kur'an Dili. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.

Yılmaz, Selahattin. Teslimiyetin ve Sevincin İfadesi Kurban ve Bayram. İzmir, Işık Yayınları, 2014.

Zeydân, Abdülkerîm. Kadın ve Aile Fıkıhı Ansiklopedisi. çev. Heyet İstanbul: Asalet Yayınları, 2019.

Zeylaî, Fahrüddîn Osman b. Ali. Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî, 1313.

Zuhaylî, Muhammed. el-Mu'temed fi'l-fikhi's-Şafiî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2013.

Zuhaylî, Vehbe. el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh. 10 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1997.